

POSUDOK HABILITAČNEJ PRÁCE MGR. JAROSLAVA ŠRANKA, PHD.,

INDIVIDUALIZOVANÁ LITERATÚRA (SLOVENSKÁ POÉZIA KONCA 20. A ZAČIATKU 21. STOROČIA) Z PERSPEKTÍVY
NASTUPUJÚCICH AUTOROV

Habilitačnú prácu *Individualizovaná literatúra* s podtitulom *Slovenská poézia konca 20. a začiatku 21. storočia z perspektívy nastupujúcich autorov* predkladá vedec a pedagóg, ktorého meno je v slovenskom literárnom priestore dostatočne etablované. Jaroslav Šrank sa podujal na záslužnú, no neľahkú úlohu – zmapovať stav súčasnej slovenskej poézie, pričom nateraz bokom ponecháva diela starších autorov a jeho prehľad sa začína, ako uvádza v predhovore ku knihe, básnickou tvorbou tých autorov, ktorí debutovali na sklonku komunistického režimu, konkrétne od roku 1985. Sústreďuje sa teda na tvorbu strednej a mladšej generácie básnikov, ktorá v takomto rozsahu doposiaľ nebola v slovenskej literárnej vede podchytená. Šrank pritom nezačína na zelenej lúke, ale nadväzuje jednak na svoje doterajšie bohaté publikačné výstupy, či už literárnokritické v podobe recenzií alebo prehľadové v podobe monografií *Autorské texty s folklórnou dimenziou* (2009) a *Nesamozrejmá poézia* (2009), jednak na čiastkové výskumy slovenskej literárnej vedy v tejto oblasti, z ktorých najdôležitejšie uvádza v predhovore a ktoré konfrontuje s vlastnou reflexiou básnickej tvorby skúmaných autorov.

Práca má synteticko-analytický charakter, vyznačuje sa jasnou koncepciou, systematickosťou a šírkou záberu, vďaka čomu nadobúda na naše pomery nadštandardný rozsah. Obrovské množstvo vstupných údajov pritom pochopiteľne zvyšovalo náročnosť na detail a riziko faktických nepresností, rád však konštatujem informačnú presnosť a minucióznu prácu s detailom.

Pre uchopenie stavu slovenskej poézie konca 20. storočia je dôležité východisko, ktoré súzvučí so skorším konštatovaním literárnej vedy (Zajac, Součková), že rok 1989 ako spoločensko-politický predel nebol rovnako výrazným prelomom aj pre slovenskú literatúru, pričom P. Zajac charakterizuje daný proces ako diskontuitno-kontinuitný: Šrank podobne hovorí o personálnej kontinuite po Zamatovej revolúcii, preto logicky posúva začiatok svojho výskumu do roku 1985, teda do roku vydania prelomovej zbierky Jozefa Urbana *Malý zúrivý Robinson*.

Za najdôležitejší znak postmodernej literárnej situácie Šrank pokladá radikálnu individualizáciu reagujúcu na umelo presadzovaný kolektivismus predošlých čias a uvádza koncept personalizovaného autora: „Rozhodujúcim činiteľom diferenciacie našej poézie po roku 1989 sa stal personalizovaný autor, ktorý plne uplatňuje svoju tvorivú slobodu“ (s. 46). Túto individualizáciu však vníma ako proces v rámci širších zmien v literárnej infraštruktúre. K jednej z nich, ktorá napohľad akoby pôsobila proti tejto individualizácii – mám na mysli inštitucionálno-organizačné zázemie spisovateľov – sa žiada dodať pár slov. Pri naznačenej polarizácii slovenskej literatúry v 90. rokoch 20. st. (s. 77) by som sa zdráhal inštitucionálne vymedzenie sa občiansky orientovaných autorov voči národne zameranému zoskupeniu nazvať „kolektivistickým táborom“; predsa len vnímam tento tábor ako oveľa štruktúrovanejší a menej viazaný príklonom k jednému princípu. Sama polarizácia má pritom svoje korene ešte v decembri 1989, keď spontánnym odchodom časti autorov zo Zjazdu slovenských spisovateľov vznikla Obec spisovateľov Slovenska, ku ktorej postupne pribúdali ďalšie organizácie dnes zoskupené v AOSS.

K súčasnej podobe slovenskej poézie nepochybne prispela aj autorom konštatovaná geografická reštrukturalizácia literárnej scény a prehodnocovanie vzťahu centrum – periféria po r. 1989 (s. 94). Aj keď podľa mňa stále platí téza Františka Mika, že stred sveta je tam, kde sa tvorivo pracuje, decentralizácia predošlého asymetrického modelu literatúry najmä vo vydavateľskej sfére so sebou priniesla väčšiu diferenciaciu autorských poetík a prirodzenú inklináciu autorov k jednotlivým vydavateľstvám podľa ich vyprofilovanej orientácie. V tejto súvislosti je zaujímavé, že experimentálno-dekonštruktivistická poetika sa mimo Bratislavy neuplatnila natoľko ako iné procesuálno-typologické tendencie, čo by mohlo dávať oprávnenie charakterizovať zvyšok Slovenska ako básnický konzervatívnejší – zrejme nie celkom bez väzieb na iné aspekty života.

Syntetický charakter práce sa okrem iného prejavil aj vo vymedzení (podľa mňa originálnom a výstižnom) štyroch procesuálno-typologických tendencií slovenskej poézie, ktoré autor podrobne skúma v záverečnej kapitole, a rovnako aj v pomenovaní a charakteristike štyroch hlavných typov básnického tvaru – kompaktného, uvoľneného, artistného a dekonštruovaného (s. 159). Ku komplexnosti uchopenia problematiky prispieva aj fakt, že kniha neobchádza ani marginálnych autorov, ktorí svojou poéziou diery do sveta neurobili.

Šrank nielen analyzuje a syntetizuje, ale predkladá i vlastnú víziu ďalšieho vývinu, keď očakáva „prechod veľkej časti literárnej komunikácie do virtuálneho priestoru“ (s. 94). Aká veľká časť to bude, to ukáže až budúcnosť, už teraz však niektoré nezanedbateľné literárne aktivity majú svoju doménu vo virtuálnom priestore – pripomeňme obnovený internetový časopis LET, magazín experimentálnej a nekonvenčnej tvorby Kloaka; značnú časť svojho archívu na webe sprístupnil časopis Dotyky a pod. Tento prienik literatúry do kyberpriestoru však so sebou prináša aj zásadné axiologické otázky, na ktoré Šrank upozorňuje v kapitole venovanej inštitúciám literárneho života, kde hovorí o priebežnej hodnotovej a funkčnej relativizácii a o efemerizácii samotného predmetu, teda literatúry (s. 115).

Popri hlavnej línii svojho výskumu – mapovaní stavu súčasnej slovenskej poézie – autor nastoľuje aj niektoré všeobecné literárnovedné otázky, napr. otázku literárneho kánonu, literárneho vývinu o pod. Hneď v úvode v nadväznosti na iných literárnych vedcov konštatuje akési znehybnenie, spomalenie, zastavenie vývinu literatúry (s. 13) v skúmanom období. Do diskusie sa núka problém chápania vývinu literatúry s poukazom na známe tvrdenie Stanislava Rakúsa, že literatúra ako umenie sa nevyvíja.

Podstatnú časť práce tvorí jej tretia časť Tvorba, v ktorej sa autor podrobne venuje jednotlivým procesuálno-typologickým tendenciám a tvorbe ich najvýraznejších predstaviteľov. Celkom prirodzene v súlade so svojím štatútom literárneho kritika k nim okrem podrobnej poetologickej charakteristiky zaujíma hodnotiaci postoj, pričom si zachováva potrebný odstup od jednotlivých textov a úspešne sa vyhýba expresívnosti a kontaminácii kritického jazyka ornamentálnymi prvkami, čo mu nedávno vyčítala kritika v súvislosti s jeho skoršími literárnokritickými prácami.

Keďže som bol v práci zaradený k tradicionalisticky orientovanej kritike a vôbec voči tomu neprotestujem (len chcem pre úplnosť podotknúť, že sa tejto činnosti venujem veľmi okrajovo), bolo by iste zvláštne, ak by sme sa s habilitantom ako sympatizantom experimentálno-dekonštruktívnej tendencie (čo v práci ako jej generačný kritik aj explicitne zdôrazňuje) úplne zhodovali v hodnotení tvorby jednotlivých autorov. Nejde ani tak o konkrétne mená, ale skôr o celkový názor na potenciál výrazových prostriedkov tradičnejších poetík zoči-voči novším diverzifikačným tendenciám experimentálno-dekonštruktívnej poézie. V práci sa totiž hovorí o vyčerpaní všetkých možností literatúry (s. 137), o sprofanovanej kategórii klasického aj moderného umeleckého majstrovstva (s. 141),

o odmietnutí iluzórnych hodnôt literatúry (exkluzívna téma, majstrovské narábanie so slovom, myšlienková originalita a pod., s. 238) alebo o významovej prázdnote vžitých básnických konvencií (s. 395) – tieto tvrdenia sa mi skrátka javia priveľmi prísne. Napokon nie je trend konvencionalizácie anestetického básnického jazyka u experimentálno-dekonštruktívnej línie básnikov a príklon k väčšej komunikatívnosti konštatovaný na s. 384 paradoxne potvrdením výrazových limitov tohto typu poézie? Ak za jej inovatívny recepčný prvok autor pokladá fakt, že „Diskurzívne texty vytrhávali prijímateľa z pohodlnej pozície konzumenta a za aktívnu partnerskú spoluúčasť na intelektuálnej hre mu ponúkali recepčné a mentálne skúsenosti, ktoré ho oslobodzovali od neživých, skostnatelých konvencií a stereotypov najrôznejšieho druhu“ (s. 393 – 394), podľa mňa takáto partnerská spoluúčasť na dotváraní ponúkaného básnického textu nemusí byť zďaleka doménou len experimentálno-dekonštruktívneho typu poézie po r. 1989, ktorá sa rovnako môže stať stereotypom, ba pri jej niektorých špecifických podobách (sterily) aj pomerne rýchlo. V konečnom dôsledku však možno súhlasiť s názorom, že „najlepšie experimentálne diela mladých autorov po roku 1989 významne prispeli k diferenciácii i k celkovej dynamizácii dobového literárneho procesu“ (s. 394).

Z čitateľského hľadiska predložená habilitačná práca v sebe spája požiadavky náročného vedeckého diskurzu prostredníctvom suverénneho zvládnutia bohatého literárnoteoretického inštrumentária s jasným a priehľadným štýlom, čo ju okrem iného predurčuje stať sa dobrou študijnou literatúrou pre študentov filologických odborov. Z terminologického hľadiska si dovoľím upozorniť azda len na označenie poézie ako literárneho druhu (s. 16) alebo navrhnúť preklad Olsonovej básnickej koncepcie predstavenej v známej štúdii „Projective Verse“ skôr termínom „projektívna poézia“ namiesto často uvádzaného spojenia „projektívny verš“ (s. 163).

Text len ojedinele obsahuje menšie jazykové nepresnosti – „nezávislosť *na* aktuálnej politickej moci“ (s. 14), „*reklamovanie* väzieb spisovateľov“ (s. 84), „ktoré komentujú *samé* seba“ (s. 389), „autorka *vsadila* skôr na tvarovú striedmosť“ (s. 430, zvýraznil M. A.). Preto jediný závažnejší prehrešok – „Jedinou autorkou, ktorej aktivity *presiahly* rámec krátkej epizódy, bola vlastne len Stanislava Chrobáková“ (s. 248) – by sme v súlade s dominantným postštrukturalistickým teoretickým východiskom autora vari mohli vnímať aj ako postmodernú parodizáciu niekdajších gramatických schém.

Ďalšie otázky do diskusie:

1. Stačí citlivosť na rodové stereotypy ako direferenčný faktor (s. 132) na prípadné vyčlenenie tzv. ženského písania ako samostatnej procesuálno-typologickej tendencie alebo by bolo pri tom potrebné zohľadniť aj ďalšie poetologické črty?
2. Podkapitola Pomer k tradícii naskoľuje otázku postmodernej variácie ako estetického princípu (s. 139). Nebolo by možné aj radikálny rozchod dekonštruktivistov s poéziou založenou na zážitkovosti chápať v intenciách estetiky protikladu ako založenie nového estetického kódu?
3. Ktoré javy – spadajúce či už do oblasti autorskej, spoločensko-inštitucionálnej alebo recepcnej – vníma habilitant ako najproblémovejšie v súčasnej slovenskej poézii?

Záver:

Habilitačná práca Mgr. Jaroslava Šranka, PhD., *Individualizovaná literatúra (Slovenská poézia konca 20. a začiatku 21. storočia) z perspektívy nastupujúcich autorov* podľa môjho názoru spĺňa všetky kritériá tohto typu záverečnej práce, je jednoznačným prínosom pre daný vedný odbor, odporúčam preto po úspešnej obhajobe udeliť Mgr. Jaroslavovi Šrankovi, PhD., vedecko-pedagogický titul *docent* v študijnom odbore 2.1.27 slovenský jazyk a literatúra.

Košice 2. 1. 2014

doc. PhDr. Marián Andričík, PhD.

Katedra slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie

Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach